

Міністерство освіти і науки України
Харківська державна академія дизайну і мистецтв
Факультет “Образотворче мистецтво”
Кафедра Реставрації та експертизи мистецтва

Курсове завдання
На освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра

На тему:
**«Реставрація ікони "Святий Миколай Чудотворець" кінець
XX ст.» дошка, Олія
(х.)**

Студент групи РЕТМ- Фоменко Д. С.

Керівники проекту – ст. викл. Деревянко А. Ю.

Зміст

Вступ	4
Мета дослідження.....	6
Задачі дослідження.....	6
Розділ 1 Дослідницька частина	6
1.1.Історична довідка.....	6
1.2.Опис сюжету.....	9
Висновки за результатами мистецтвознавчих досліджень.....	10
Розділ 2 Комплексні техніко-технологічні дослідження	10
2.1. Візуальні дослідження.....	10
Обґрунтування заходів щодо реставрації твору.....	12
Розділ 3 Реставраційна частина	12
3.1 Укріплення.....	12
3.2 Очистка основи	13
3.3. Зняття проф заклейки	13
3.4. Видалення реставраційної вставки	13
3.5 очищення лицьової сторони від забруднень у місцях втрат	13
3.6 підведення реставраційного ґрунту.....	13
3.7 тонування.....	13

Висновок.....	14
Фотофіксація.....	14
Список використаної літератури.....	55

Вступ

На кафедрі реставрації станкового і монументального живопису ХДАДМ надійшла у 2025 році ікона «Святий Миколай Чудотворець». Автор ікони є невідомий. Попереднє місце перебування ікони церква ім. Святого Миколая у місті Бар, Чорногорія при православної митрополії Чорногорії.

Дана ікона представляє собою зображення св. Миколи Чудотворця. Належить імовірно до пізньої поствізантійської традиції балканського іконопису. Згідно з іконографії, це пояснює зображення святого, він виконує старообрядцький жест благословення та тримає у лівій руці Євангеліє з зображенням Христа. По боках розміщені Христос і Богородиця, вони вручають Святому Миколаю атрибути архієрейського служіння. Образ виконаний у характерній для XX століття стилістиці, йому притаманні такі риси: чіткий контур, виразні декоративні форми, багато флористичних узорів та умовна геометрія обличчя.

Техніка письма спрощена, з мінімальним моделюванням об'ємів та локальною кольоровою площиною. Ікона виконана маслом.

Увагу привертає флористичний орнаментальний розпис ряс святого: велика кількість стилізованих квітів, листя, природних форм. Таке декоративне трактування простежується в народному іконописі Балканського регіону першої–другої половини XX століття. Композиція є симетрична, кольорова гама виконана в теплих тонах жовтих, червоно-коричневих, з елементами білих та синіх акцентів. Фон і німб імітують позолоту, але не є справжньою позолотою, це також масляна фарба.

Вдягнутий Миколай у традиційну одягу коричневого кольору, розписану флористичними узорами, над головою у Миколая обведений чорним контуром кольору німб із узором з кругів.

Композиція вказує на те, що ікона створена не академічною майстернею, а місцевим майстром, орієнтованим на церковні зразки та православну графіку притаманну цьому регіону. Ікона є характерним прикладом народної інтерпретації канонічного зображення святиителя в умовах локальної традиції з виразним декоративним ладом. За всіма ознаками і технікою виконання, ікона датована орієнтовно серединою або другою половиною XX століття.

Незважаючи на малий вік твору, можна побачити забруднення фарбового шару, через відсутність лакової плівки, незначне забруднення основи (), та сліди й наслідки попереднього реставраційного втручання. Зокрема: червона "рамка" по краях ікони виконана більш простіше, при цьому використовувалася не масляна фарба, а напевно, гуашева фарба; покладено ґрунт у місцях втрат, а саме права частина фігури святого, де раніше була права рука та частина Євангеліє, та маленька частина фону з "позолотою", важливо зауважити що ґрунт підведено неякісно, у деяких місцях перекрито авторський живопис, також на фоновій частини можна побачити спробу реставрації за допомогою клею з золотими блискітками, його сліди залишаються на іконі та потребують видалення.

Мета дослідження

Метою реставрації даної роботи являються проведення техніко-технологічних досліджень твору. Підбір методики реставрації та видалення слідів невдалої реставрації твору.

Задачі дослідження

1. Проведення комплексного дослідження для визначення стану твору.
2. Виконання літературної та технологічної досліджень з підбору методів та матеріалів для реставрації ікони.
3. Відібрання малюнку для відсутньої частини зображення, виконаний у єдиному стилі згідно з оригіналом.
4. Втілення підібраного методу реставрації.

Розділ 1 . Дослідницька частина

1.1. Історична довідка

В історичному храмі святого Миколи у місті Бар з району Старого Бару надійшла ікона «Святий Миколай Чудотворець», яка зараз є об'єктом реставраційного дослідження. Цей район має довгу православну історію та є одним з найдавніших на південному сході Чорногорія. Ця пам'ятка включає форми поствизантійською іконописною традицією XX століття на Балканському регіоні. Це виробництво посполучає елементи церковного

канону з рисами народного декоративного мистецтва цього регіона (зокрема - багато флористичних узор).

Култ святого Миколая Чудотворця (близько 345 року), архієпископа Мирлікійського, мають велике значення для православного світу і зокрема для балканських народів. Уже в IX–X століттях шанування цього святого охопило всю християнську Східну Європу. На територіях сучасною Чорногорію багато церков та монастирей були освячені на честь святителя Миколая. Вважають Його покровителем подорожуючих людей та мандрівників та ще - мореплавців та пастухів у давнину до донини, у сучасній Чорногорії численні церкви та монастирі були освячені на честь цього святого. Святитель Миколай вважається покровителем мандрівників, мореплавців, пастухів, дітей, бідних та знедолених. У народній побожності його образ асоціювався з ідеалом милосердя, правди, заступництва, тож ікони із зображенням святителя посідали особливе місце як у церковному, так і в хатньому іконостасі, особливо вблизи портів.

Іконографія святителя сформувалася ще у Візантії, однак із часом зберіглася типова схема з поясним зображенням Миколая у єпископському облаченні, який правою рукою благословляє як старообрядець, в лівій руці тримає Євангеліє. У композиції часто присутні Христос і Богоматір, які вручають святому архієрейські знаки - омофор і книгу. Така схема набула широкого поширення з XIII століття і є однією з найбільш упізнаваних в усьому православному іконописі. Особливо активне відтворення цього образу спостерігалось в періоди міжконфесійної напруги на Балканах це прояв духовного спротиву й збереження православної ідентичності. Міжконфесійна напруга на Балканах - це історичне явище, яке виникло внаслідок зіткнення і співіснування трьох великих релігійних шляхів: православ'я, католицизму та ісламу. Після поділу християнської церкви у 1054 році більшість південнослов'янських народів, включно з сербами, чорногорцями,

македонцями та болгарами, залишились у сфері впливу православної релігії. Натомість хорвати та частина словенців тяжіли до католицького Риму. З XV століття почалася турецько-османська експансія, яка привнесла іслам і витіснила значну частину християнського населення з традиційних земель або змусила його до співіснування з новою мусульманською владою.

У часи Османської імперії православна церква мала особливий статус - вона збереглася, але перебувала під санкціями та контролем. Парафії платили великі податки, богослужіння проводилися зі значними обмеженнями, нові храми будувалися дуже нечасто. Ці умови сприяли внутрішньому поглибленню та ізоляції православних громад, які чіплялися за свої локальні традиції, мову й обряди, включно з іконописом. Особливе значення у цей період отримали домашні ікони, святі-покровителі, родові образи - серед них і є Святий Миколай Чудотворець, він займав провідне місце. Саме його зображення стало уособленням захисту, стабільності, духовної впевненості в умовах чужої релігійної більшості.

У XIX столітті, на тлі занепаду Османської імперії, починається національне та релігійне відродження на Балканах.

У XX столітті, після Першої і особливо після Другої світової війни, ситуація ускладнилася. Комуністичні режими Югославії, Албанії, Болгарії обмежили церковне життя, закривали монастирі, руйнували церкви, вилучали ікони, а релігія знову стала справою приватною. У 1990-х роках після розпаду Югославії відбулися гучні збройні конфлікти - хорвати проти сербів, боснійці проти сербів і хорватів, албанці проти сербів, чорногорці посередині усіх цих війн. Релігійний чинник не був головним, але завжди був присутнім як значна притаманна тому чи іншому народу риса.

У цьому контексті шанування святителя Миколая як православного святого у Чорногорії, Сербії, Македонії мало ще й роль національно-культурної ідентичності.

Місто Старий Бар,

в ньому знаходиться храм святого Ніколая, відіграє важливу роль у церковній історії Чорногорії. Згадки про християнські громади тут датуються ще IV–V століттями. У середньовічний період місто було важливим центром православної митрополії, що входила до складу Зетської архієпископії. У після османський період у місті та його околицях було відновлено низку храмів і монастирів, багато з яких стали центрами місцевого іконопису. У тому числі храм святого Миколи, з якого походить дана ікона. Найімовірніше, вона створена для вжитку в самому храмі або для приватного моління.

На початку XX століття на Балканах, у тому числі в Чорногорії, спостерігається процес поступової трансформації іконописної традиції. Через втрату численних професійних прицерковних майстерень та відсутність централізованого навчання іконопису, зростає роль народного церковного мистецтва. Майстри, які не мали академічної підготовки, але володіли уявленням про іконографічний канон та користувалися друкованими матеріалами (переважно з грецьких, сербських або російських ілюстрованих видань), створювали твори, що відповідали вимогам богослужбової практики, зберігаючи загальні риси образу, але зі очевидною стилістичною спрощеністю та місцевим колоритом.

1.2 Ікона «Святитель Миколай Чудотворець», імовірно створена саме в такому середовищі, поєднує канонічну композицію з рисами локального декоративного піходу в узорах. Площинна манера письма, чіткий лінійний контур, локальна тепла кольорова гама, стилізовані орнаменти на ризах, умовно трактовані риси обличчя, дуже ретельно прописані флористичні узорі- усе це свідчить про пізнє народне письмо, орієнтоване не на індивідуальний художній почерк, а на візуальну впізнаваність святого образу. Імітація позолоти у німбі та фоні, використання спрощених матеріалів,

декоративне вирішення деталей, флористичні візарунки - це характерні ознаки ремісничого богослужбово-функціонального твору.

Висновки за результатами мистецтвознавчих досліджень

Отже, ікона «Святий Миколай Чудотворець» є типовим зразком пізнього балканського народного іконопису, створеним приблизно у другій половині XX століття для вжитку в храмі чи для приватних осіб. Вона свідчить про живучість іконописної традиції, навіть у межах умовної ізоляції від академічної школи, репрезентує пласт народного мистецтва, де ікона - не тільки предмет мистецтва, а й об'єкт молитовного досвіду поколінь.

Розділ 2. Комплексне техніко-технологічні дослідження

2.1. Візуальні дослідження

Основа

Основа

Основа твору «Миколай Чудотворець» 23 см x 18 см складається з однієї цільної дошки. Є пази для зустрічних шпонок у верхній та нижній частині дошки.

Ікона була написана на дошці з ковчегом, товщина ступені коливається від 0.5-0.7см.

Шпонки: мають трапецевидну форму, верхня знаходиться на відстані см від верхнього краю см від лівого краю, ширина паза: найменша найтовша см, довжина см, знаходиться на відстані см від нижнього краю ікони, см від лівого. На тильній стороні ікони нема записів, основа замальована єдиною коричневою фарбою . Має місце незначне забруднення Стан основи є задовільним та не потребує реставраційного втручання.

Грунт

Під фарбовим шаром було виявлено ґрунт білого кольору, середньої товщини, приблизно 0,5-1 см є достатньо рівномірний. Склад ґрунту ймовірно клеє-крейдяний. В результаті реставраційних втручань було виявлено реставраційний ґрунт який знаходиться як на ґрунті так і на фарбовому шарі у деяких місцях. Втрат ґрунту немає, стан ґрунту є задовільним, зв'язок з основою задовільний. Ґрунт ймовірно клеє-крейдяний. Аналогічно доцільно реставраційного ґрунту.

Фарбовий шар

На іконі зображено Святого Миколая Чудотворця. Живопис написаний масляними фарбами, складає багатошарову структуру, шари живопису нанесенні, як лісируванням, так і пастозно. Фарбовий шар тонкий. Зв'язок фарбового шару з ґрунтом в цілому задовільний, але є зони з поганим зв'язком, що потребують укріплення ().

Раніше ікона знаходилася на реставрації, авторський живопис був записаний ґрунтом у деяких місцях. В результаті пробних розчисток записів було виявлено втрати фарбового шару. Втрати у двох зонах на на одязі та правій частині фігури святого. Втрати фарбового шару становить 15-20 відсотків.

Лакове покриття

Відсутнє.

Висновки

У ході візуальних досліджень було визначено, що зображення Святого Миколая Чудотворця знаходилася на реставрації приблизно 5-10 років тому. Цьому свідчить що в ході розчисток ікону Микола була написана олійними фарбами, але надалі перекрита ґрунтом при втручанні. Фотографічні дослідження

В процесі роботи над твором усі візуальні і приладові дослідження фіксуються фотографічно, за допомогою камери телефону.

Обґрунтування заходів щодо реставрації твору

Після проведених досліджень, можна казати що Ікона знаходиться не в задовільному стані. Реставраційні втручання виконанні непрофесіональним реставратором призвели до втрати деяких частин живопису, і запису авторського зображення ґрунтом. Вимагає втручання більш кваліфікованого реставратора.

Розділ 3. Реставраційна частина

План реставраційних заходів

План реставраційних заходів щодо ікони «Святий Миколай Чудотворець»

3.1 Укріплення

3.2 Очистка основи

3.3 Зняття проф заклейки

3.4 Видалення реставраційної вставки

3.5 очищення лицьової сторони від забруднень у місцях втрат

3.6 підведення реставраційного ґрунту

3.7 тонування

3.1 Укріплення

Матеріали та інструменти:

Проведенню укріплення за допомогою 4% клею на основі желатину, накладено профналіпки. Додатково накривали поліетиленовою плівкою і притискали мішком з піском.

3.2 Очистка основи

Матеріали та інструменти:

3.2.1 суха очистка м'якими пензлами

3.2.2 волога очистка за допомогою м'якого мила та дистильованої води

3.3 Зняття профналіпки

Профналіпки знято

3.4 Видалення реставраційної вставки

4. Видалення реставраційної вставки за допомогою м'якого мила та дистильованої води, та шпателю

3.5. Очищення лицьової сторони від забруднень у місцях втрат

3.5.1 суха очистка м'якими пензлами

3.5.2 волога очистка за допомогою м'якого мила та дистильованої води

3.6. Підведення реставраційного ґрунту

У місцях втрат підведено клеє-крейдовий реставраційний ґрунт, желатин 10% + мед + крейда

3.7. Підведення реставраційного ґрунту

тонування проведенні за допомогою пензлів, акварелі та олійних фарб

Загальні висновки за результатами реставрації ікони.

В результаті проведення заходів з реставрації були видалені реставраційні вставки виконанні некваліфікованим реставратором. Проведений ряд досліджень. Був підібраний метод для реставрації твору

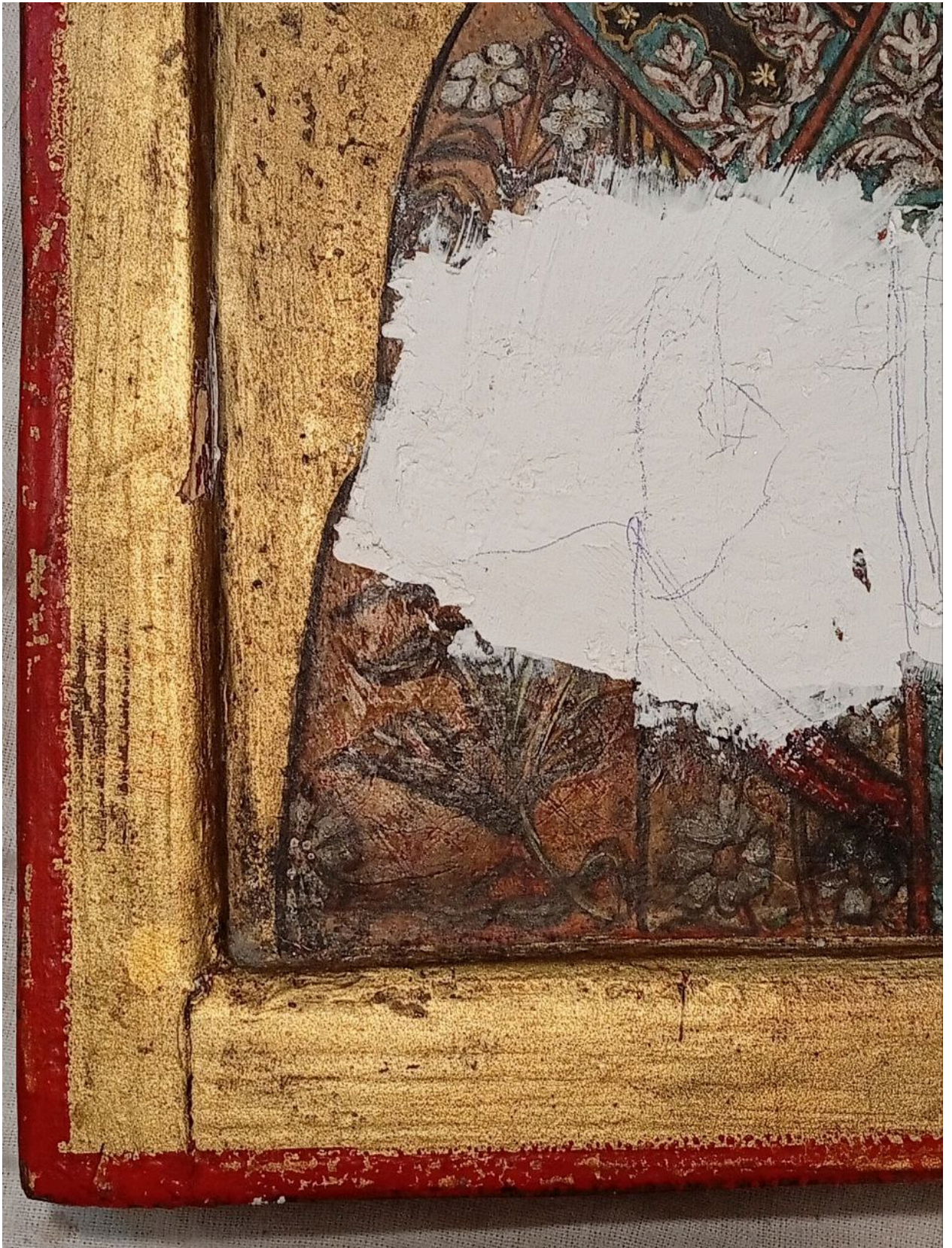
Фотофіксація:

2.1. Візуальні дослідження

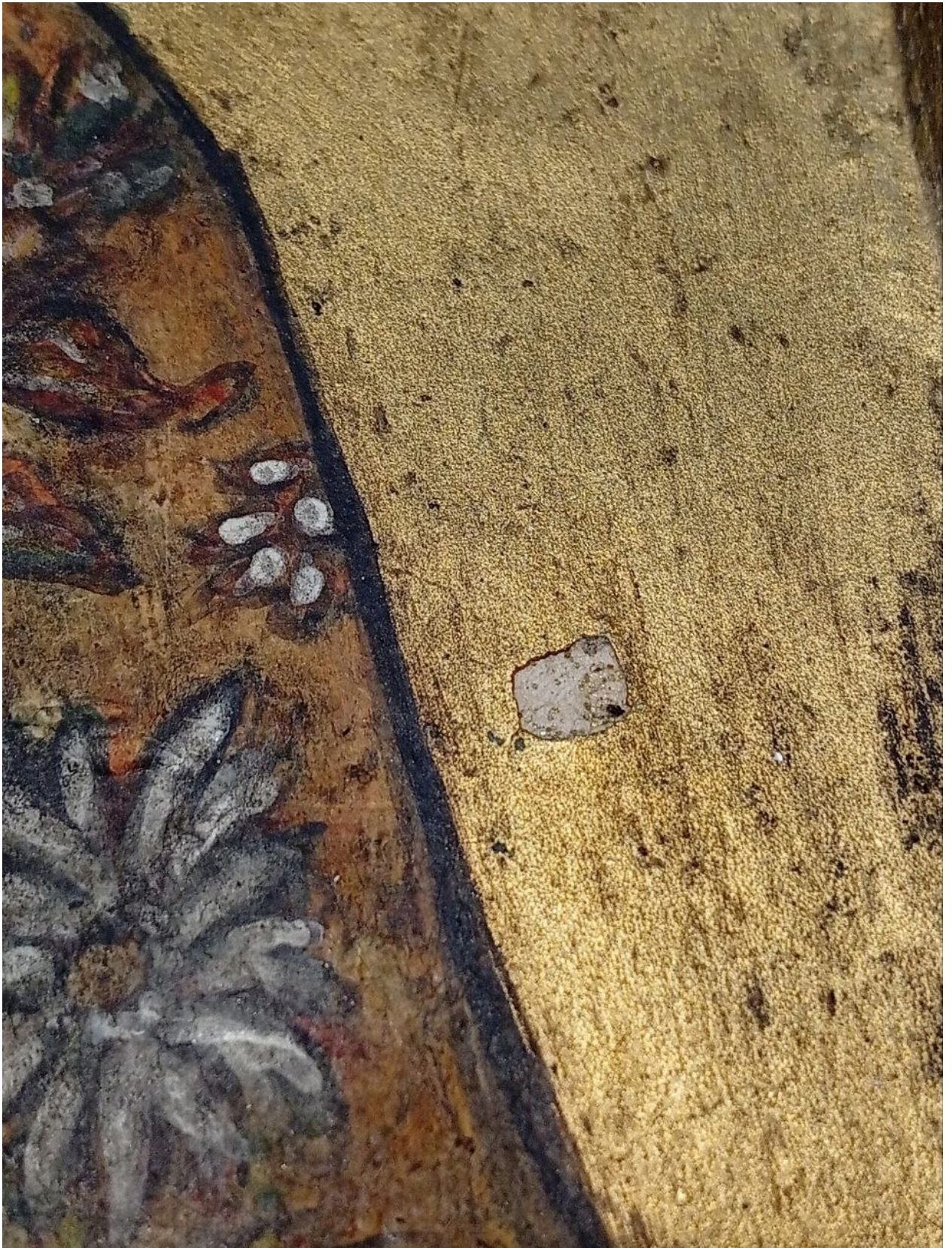

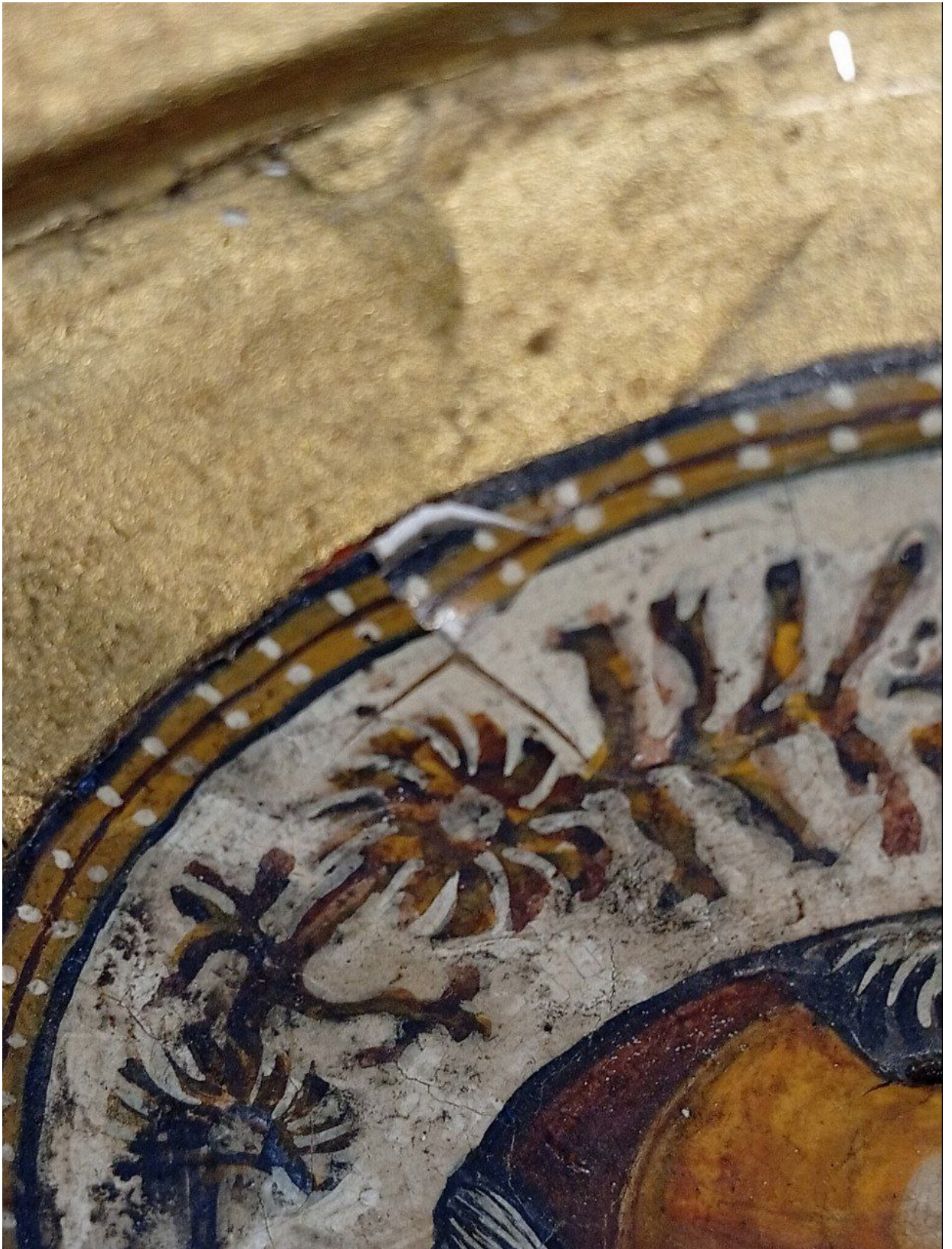

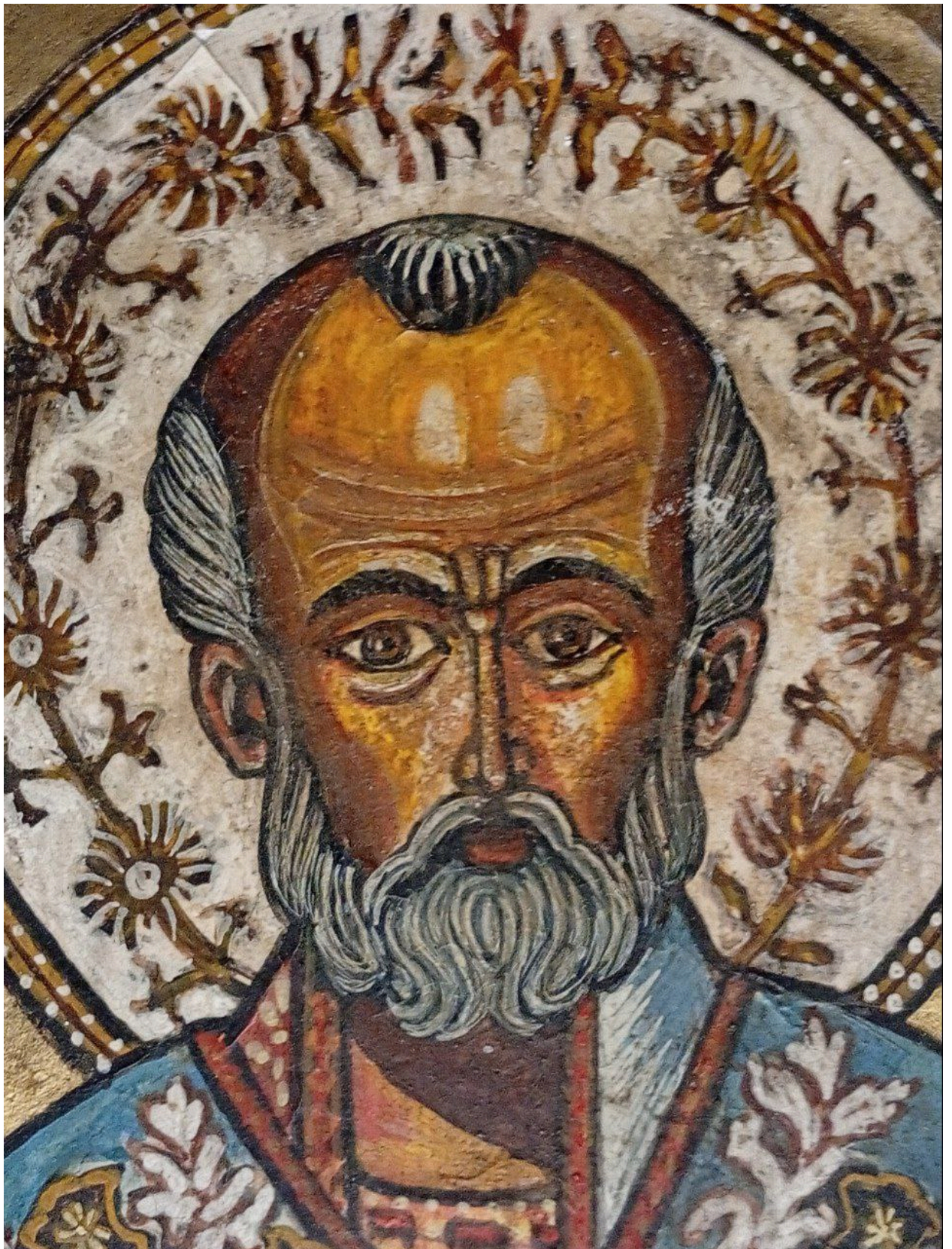

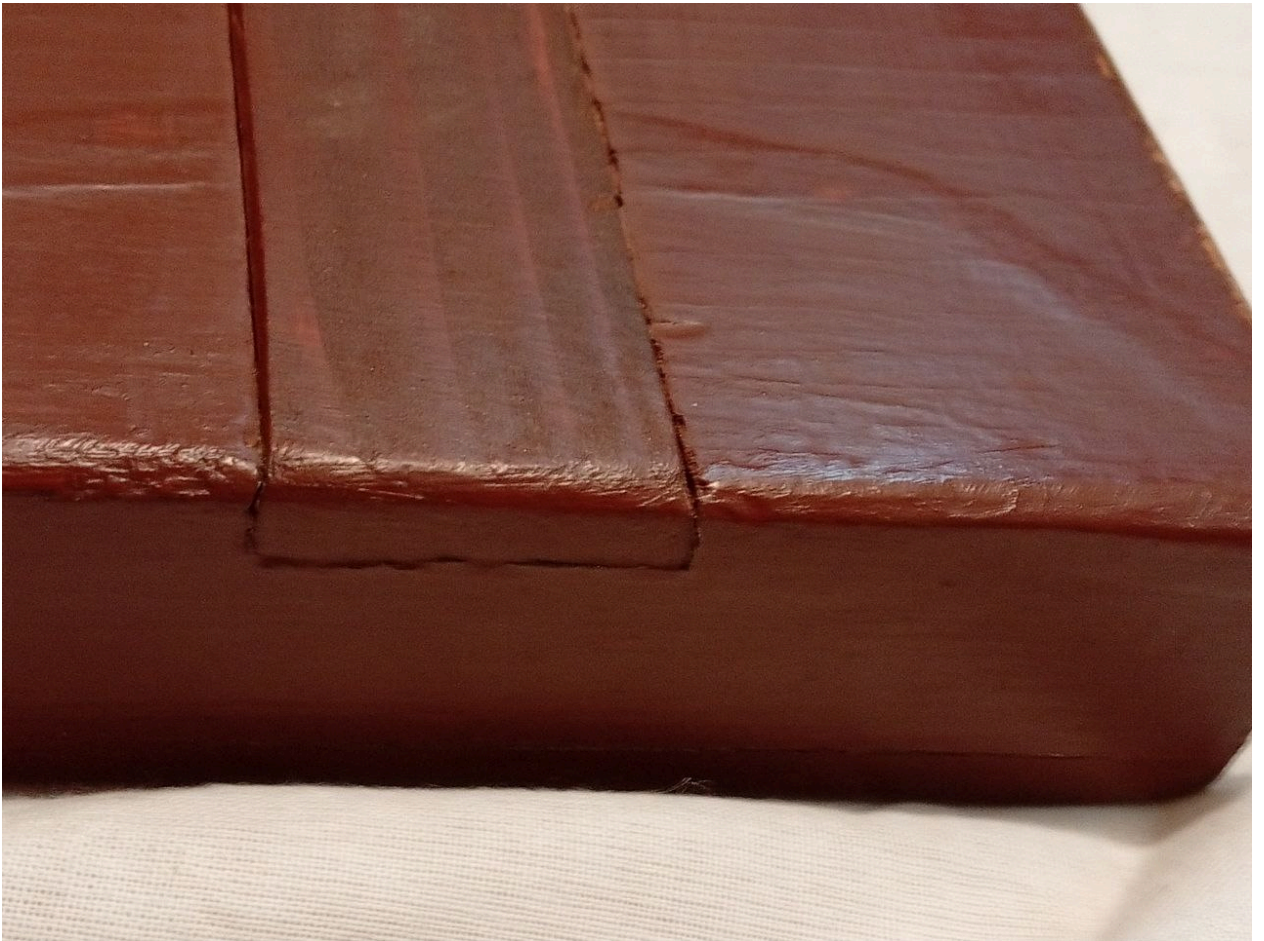

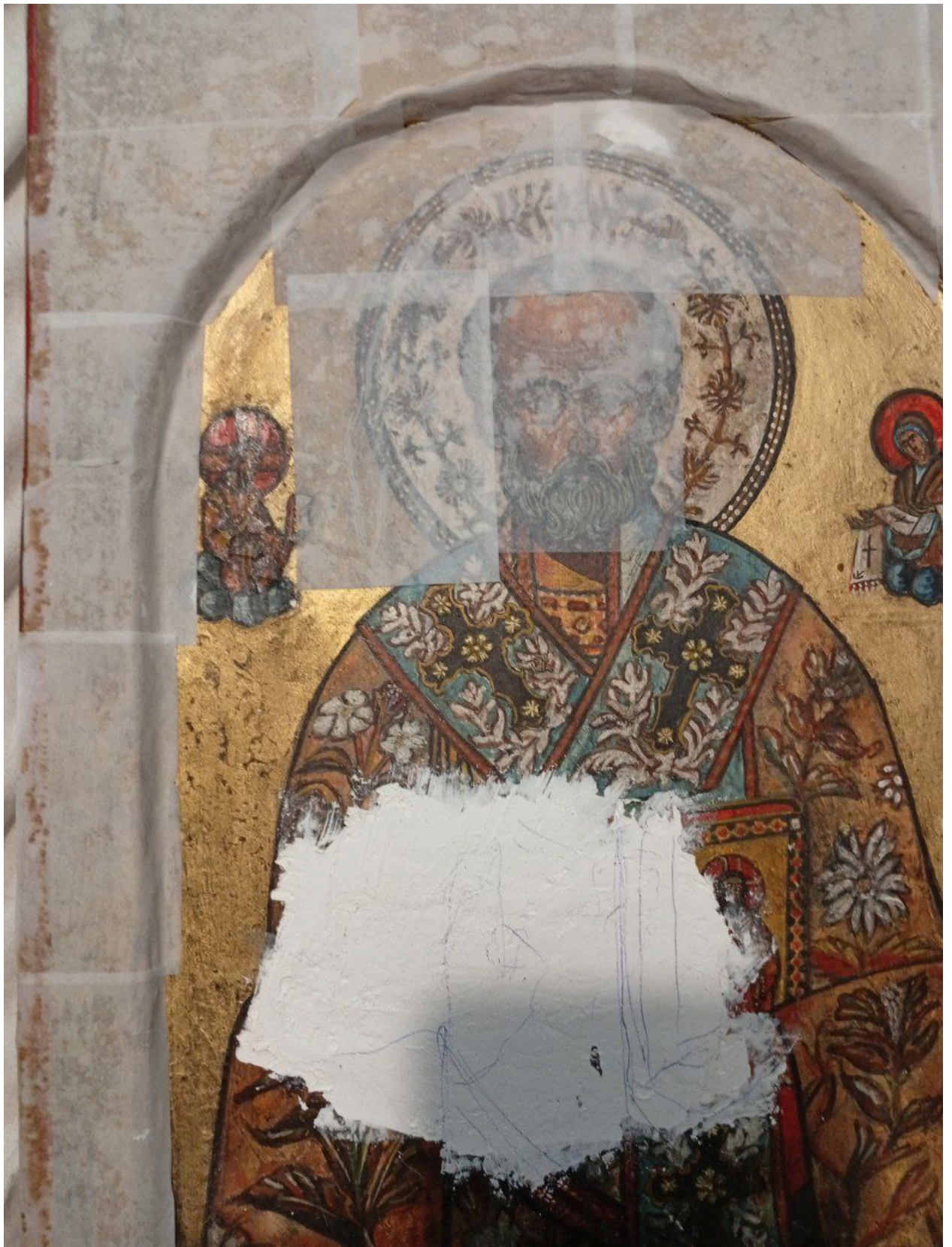

3.1 Укріплення

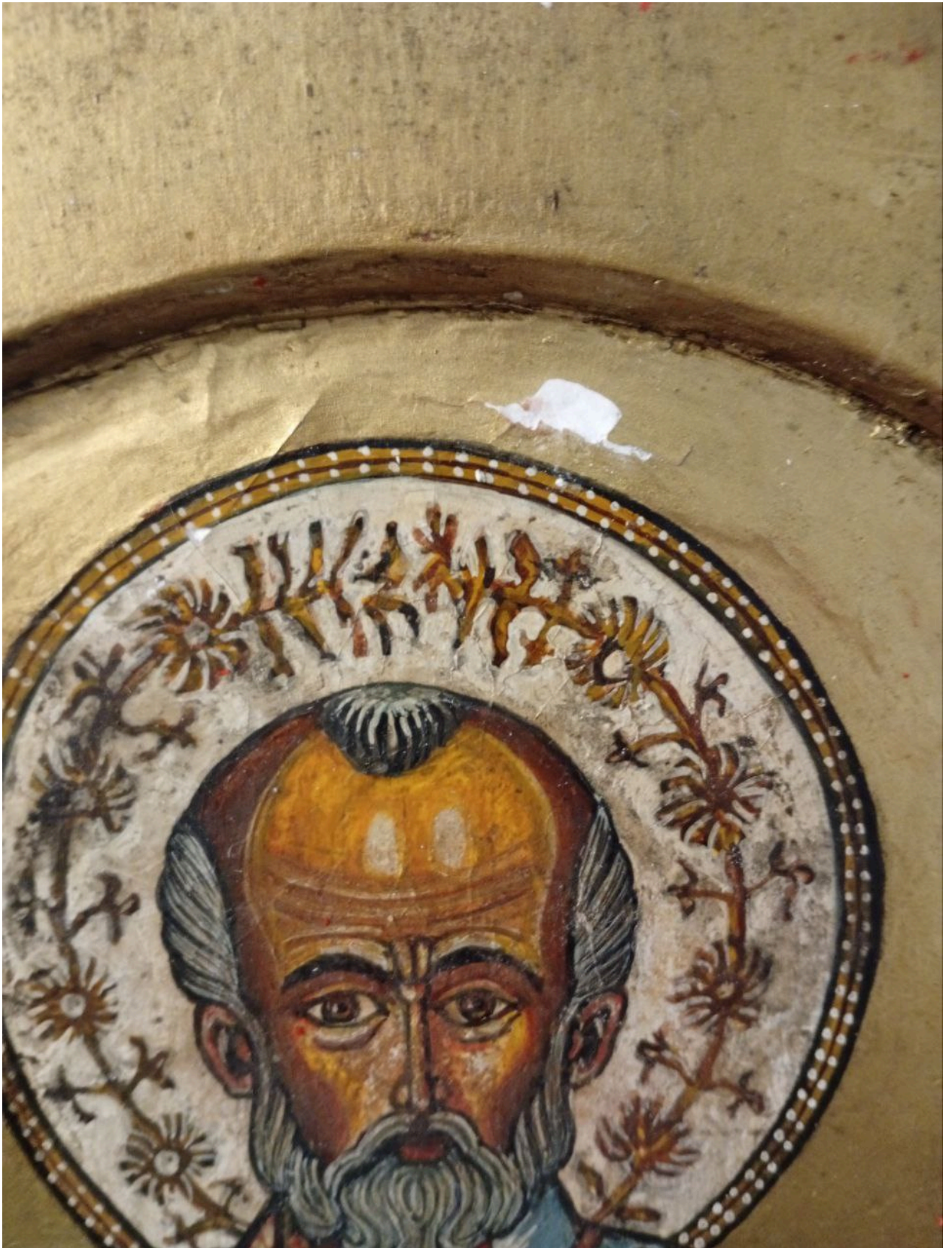

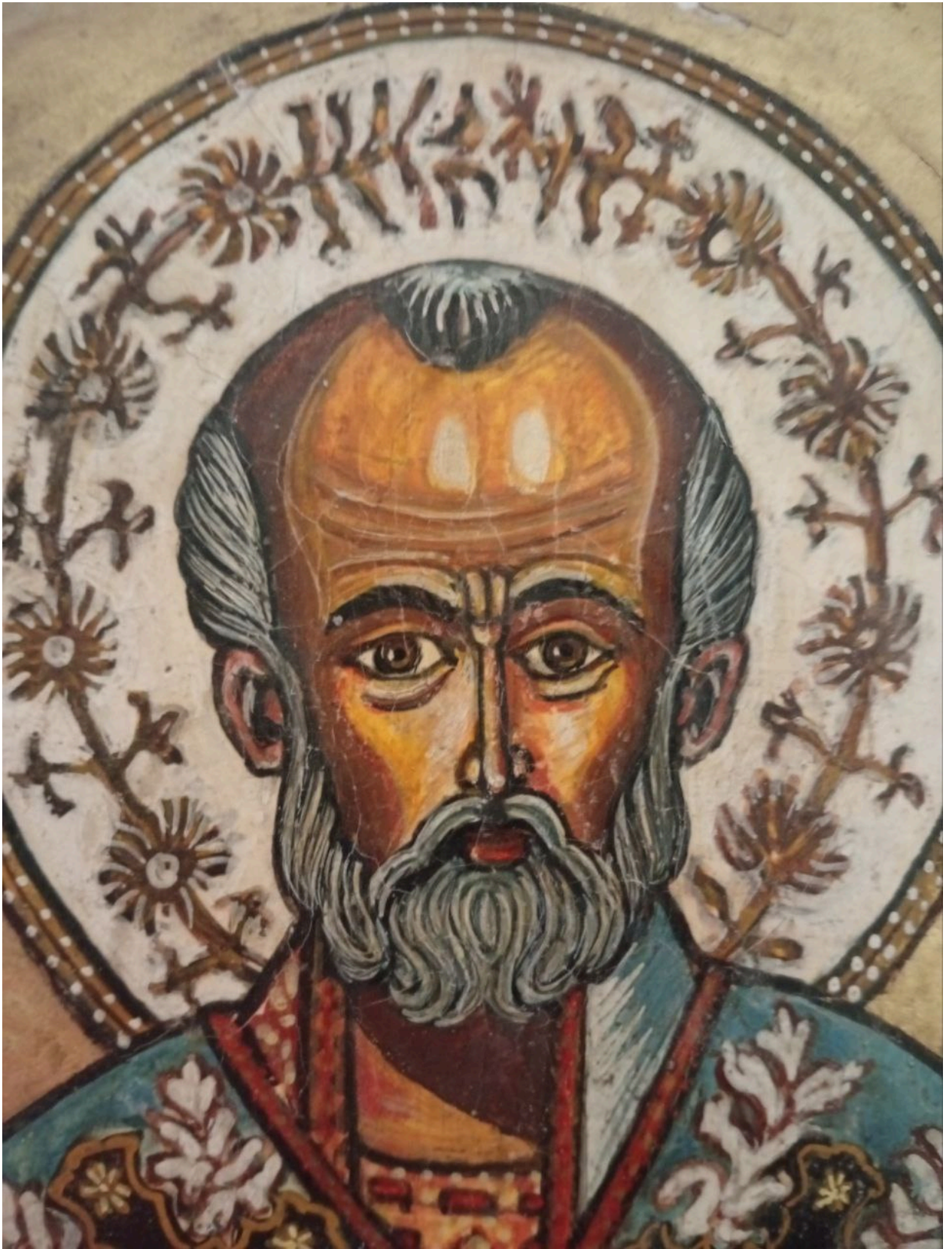

Список використаної літератури

- Александрович В., Василевська С. І.** *Музей Волинської ікони: книга-альбом.* — К.: АДЕФ-Україна, 2012. — 400 с.
- Попова О. Ф.** *Византийское искусство XIII века: Византийские иконы VI–XV веков.* — М.: Искусство, 1979. — 280 с.
- Паламарчук Л. О.** *Історія мистецтва України.* — К.: Академія, 2001. — 272 с.
- Єлісєєва Т. (ред.)** *Музей Волинської ікони.* — К.: Майстер-книга, 2010. — 82 с.
- Roberts E.** *Realm of the Black Mountain: A History of Montenegro.* — Yale University Press, 2007
- Glenny M.** *The Balkans: Nationalism, War & the Great Powers, 1804–1999.* — Penguin, 2001
- Ćirković S. M.** *The Serbs.* — Wiley-Blackwell, 2004.
- Mojzes P. (ред.)** *Balkan Genocides: Holocaust and Ethnic Cleansing in the Twentieth Century.* — Rowman & Littlefield, 2011.
- Mojzes P. (ред.)** *Balkan Genocides: Holocaust and Ethnic Cleansing in the Twentieth Century.* — Rowman & Littlefield, 2011.
- Біблія** або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. — Переклад Івана Огієнка. — К.: Українське біблійне товариство, 2003. — 1376 с.

